

УДК 911.3:614.2(4/9)

Концептуальні засади формування регіонального ринку медичного туризму

Вікторія В'ячеславівна Малімон,

здобувач

Луцького національного технічного університету

Анотація. Розглядаються питання формування регіонального ринку медичного туризму, обґрунтовано суть медичного туризму і його виокремлення серед оздоровчо-лікувального, розкрито передумови формування регіонального ринку медичного туризму.

Ключові слова: медичний туризм, регіон, туризм, оздоровчо-лікувальний туризм.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. У сучасному глобальному просторі доходи від туризму перевищують надходження від експорту товарів і за 50 років зросли у 300 разів – з 2 млрд дол. США у 1950 році до 600 млрд дол. США у 2000-му [1, с. 17]. Дослідження Всесвітньої туристичної організації (ВТО) дають можливість стверджувати, що тенденції росту туристичної індустрії зберігатимуться й надалі.

Одним із наслідків диверсифікації ринку туристичних послуг стало поширення туризму на інші сфери послуг (готельний, ресторанный, транспортний бізнес) і майже всі виміри буття людини. Виникають різноманітні спеціалізовані підприємства, що виробляють різні компоненти і види туристичного продукту; окремі види туризму набувають інституційного оформлення. Про це свідчить і поява великої кількості міжнародних асоціацій та федерацій, які об'єднують багатотисячних представників тих чи інших підприємств, що спеціалізуються на окремих видах туризму. Серед них можна назвати: Міжнародну федерацію спортивного туризму, Міжнародну федерацію асоціацій з туризму на залізницях (1947 рік), Міжнародну готельну асоціацію (IHA), Міжнародну асоціацію конгресного бізнесу (ICCA), Міжнародне бюро із соціального туризму (BITS), Міжнародне бюро молодіжного туризму (BITEF) та ін. Існує навіть Міжнародна федерація журналістів, що пишуть про туризм (FIJET). Кількість подібних професійних об'єднань невідомо зростає [3, с. 28].

Одним із новітніх форм туризму, який акумулює значний соціально-економічний потенціал, є медичний. За даними *Medical Insights International*, доходи від медичного туризму щороку зростають на 20%, при цьому річний оборот ринку сягає 40–60 млрд дол. [4].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. Розгляд питань, пов'язаних із вивченням проблем і перспектив розвитку ринку новітніх форм туризму, у т. ч. медичного туризму, механізмів його запровадження є предметом дослідження вітчизняних і закордонних дослідників, зокрема В. Бирковича, О. Грома, М. Гудзь, О. Джангірова, О. Димченко, О. Дудкіної, В. Євдокименко, В. Кицяка, О. Клименко, С. Мельниченко, Н. Свелеби, Т. Ткаченко, П. Пуцентейло, Т. Скоробагатої, Ю. Реутова, В. Федорова, М. Фурманека, С. Харічкова та ін.

Питання розвитку регіонального ринку медичних послуг відображено у працях З. Герасимчук, І. Шевчук, Л. Шевчук та ін.

Проте наукові засади формування і розвитку регіонального ринку медичного туризму як передумови нарощення конкурентоспроможності територіальних суспільних систем досліджені не повною мірою.

Цілі статті. Тому на сучасному етапі розвитку регіональної економіки України нагальною проблемою є розроблення теоретичних і прикладних досліджень у напрямі формування та розвитку регіональних ринків медичного туризму, що є важливим науковим завданням регіональної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ріст ринку туристичних послуг зумовлений, з одного боку, зростанням їхнього попиту, з іншого – ростом пропозиції. До причин зростання попиту варто віднести: зростання мобільності населення планети; збільшення доходів і зменшення вільного часу сучасної людини; підвищення стандартів життя в розвинутих країнах світу; відкритість зовнішнього світу (особливо відчутним є фактор для країн пострадянського простору); соціально-психологічну переорієнтацію населення на комфорт і пізнання культурних цінностей; посилення ролі туристичних послуг для підтримки іміджу особи, інші. Ріст пропозиції спричинений, в основному, розвитком підприємництва, зумовленим високим рівнем оборотності та рентабельності капіталу сфери, її конкурентним потенціалом.

Очевидними є тенденції, за яких від класичного туризму відокремлюються нові, найрізноманітніші альтернативні види і типи туризму, зосередженість на яких дозволяє підвищувати дохідність туристичних послуг, і, відповідно, вихід на нові ринки, у тому числі міжнародні.

За дослідженнями Інституту економіки Карельського наукового центру РАН [5, с. 39], характер туризму як особливої соціально-економічної сфери розвитку суспільства за вмілого управління може успішно поєднувати в собі і ринкові аспекти економічних зв'язків, і соціально орієнтовані цілі розвитку суспільства в цілому та окремих регіонів. При цьому соціальний аспект туризму повинен виступати як ціль, а ринковий аспект – як засіб її реалізації.

О. П. Джангіров розглядає медичний туризм як сферу «обслуговуючого (сервісного) виробництва»

[6]. У цьому аспекті О. В. Бабкін визначає оздоровчо-лікувальний туризм як діяльність, що базується на курортології та характеризується переміщенням резидентів чи нерезидентів у межах або за межами державних кордонів на термін не менший ніж 20 годин і не більший як 6 місяців в оздоровчих цілях, цілях профілактики різноманітних захворювань організму людини [7, с. 252]. На нашу думку, курортологію не слід розглядати основою формування медичного туризму, адже, базуючись на результатах проведеного нами дослідження, місцем перебування туриста не обов'язково є санаторії чи курортні зони відпочинку. Ними можуть бути і готелі, і агросадиби, і інші місця стаціонарного перебування туристів. З іншого боку, перебування туриста на курорті з метою оздоровлення не відповідає задекларованій нами меті медичного туризму – викоренення захворювання. Тому ми відстоюємо думку про виокремлення медичного туризму в окремий напрям лікувально-оздоровчого туризму.

М. Фурманек припускає, що спа-туризм і медичний туризм можуть співіснувати і співіснують з іншими

формами туризму. Поширеною є практика поєднання пропозицій з активного, ділового та пізнавального туризму [8, с. 359–366]. Базуючись на цьому припущенні, спробуємо оцінити систему взаємозв'язків медичного туризму з іншими видами. Для цього спершу обґрунтуємо місце медичного туризму серед видів туризму, базуючись на класифікації форм туристичної індустрії.

Проведене дослідження дозволяє розглядати медичний туризм як форму оздоровчо-лікувального туризму, для якої характерною є організація стаціонарного / амбулаторного розміщення туристів з метою поєднання послуг з лікування певного захворювання (на основі надання медичних маніпуляцій) і відпочинку (на основі пропозиції додаткових туристичних послуг). У цьому аспекті доцільно здійснити поділ послуг медичного туризму на профілюючі (цільові) і забезпечуючі (інфраструктурні). До профілюючих віднесемо медичні послуги, спрямовані на ліквідацію захворювань, тобто входять у рамки лікування. Забезпечуючими вважатимемо послуги з відпочинку медичних туристів (рис. 1).

Рис. 1. Місце медичного туризму в системі оздоровчо-лікувального туризму

Потреба виокремлення медичного туризму в окрему форму оздоровчо-лікувального туризму зумовлена передусім його специфічною ознакою – забезпеченням результату лікування, тобто характеризується завершеністю процесу лікування. Якщо мета оздоровчого туризму (велнесу), в основному, розглядається як профілактика певних захворювань і зміцнення здоров'я, то мета медичного туризму більш конкретна і полягає в лікуванні хвороб та інших відхилень від здорового стану організму, у викорененні захворювання, що й розглядається причиною приїзду в той чи інший регіон.

Тому при розробленні медичних турів особливу увагу слід приділяти тому, щоб туристові надали саме ті медичні послуги, які йому потрібні та не зашкодять його здоров'ю [9, с. 58].

Існує підхід, за яким медичний туризм розділено на певні угруповання залежно від обсягу туристських груп, які подорожують із цілями оздоровлення та лікування (груповий або індивідуальний), його напрямів

(лікувально-оздоровчий, профілактичний та екологопізнавальний) і характеру методів використання (нетрадиційні методи лікування і сучасні галузі лікування) [10].

З цим підходом ми погоджуємось частково. Безсумнівно, медичний туризм слід виокремлювати за характером методів лікування. Разом з тим дискусійним є підхід до поділу медичного туризму за напрямками на лікувально-оздоровчий, профілактичний та екологопізнавальний. На нашу думку, по-перше, медичний туризм є формою лікувально-оздоровчого туризму, а не навпаки; по-друге, екологопізнавальний туризм не може розглядатись як напрям медичного туризму, оскільки не передбачає надання медичних послуг; по-третє, профілактичний туризм слід розглядати як форму оздоровчого туризму, оскільки не передбачає лікування захворювання.

У цьому аспекті і здійснено поділ послуг медичного туризму на профілюючі (цільові) і забезпечуючі

(інфраструктурні). До профільюючих віднесено медичні послуги, спрямовані на ліквідацію захворювань, тобто входять у рамки лікування. Забезпечуючими вважаємо послуги з відпочинку медичних туристів.

Недофінансування цієї сфери не дозволяє говорити про якість медичних послуг і, відповідно, перспективність розвитку регіональних ринків медичного туризму на базі наявних державних закладів.

Тому основним напрямом розвитку регіональних ринків медичного туризму ми виокремили приватний сектор.

Однак серед найбільш перспективних медичних послуг, що надаються приватним сектором і спроможні забезпечити розвиток регіонального ринку медичного туризму в Україні, є, на нашу думку, стоматологічні послуги. За словами Д. Бікулова, стоматологія вважається найбільш розвинутою та високоякісною сферою медичної практики, адже саме ця галузь найпершою отримала можливість залучення приватного капіталу та надання платних послуг. У результаті існує невелика кількість стоматологічних відділень у комунальних клініках, що надають послуги за життєвими показниками або тим, хто не може платити. При цьому плата за послуги не надмірна, а навпаки, відомі прецеденти, коли іноземні громадяни намагаються отримати послуги з протезування або лікування зубів саме в Україні, адже та сама послуга за кордоном – удвічі дорожча [11].

Більше того, стоматологія є таким напрямом медичних послуг, що має стосунок швидше до якості життя, ніж до його захисту [11], а це засвідчує доцільність розвитку регіональних ринків медичного туризму саме на цій сфері, яка, по-перше, спроможна забезпечити реалізацію підприємницької ініціативи для розвитку регіональних ринків медичного туризму; по-друге, здатна акумулювати потенціал стимулювання розвитку різних секторів туріндустрії.

Виокремлення медичного туризму не знайшло відображення в законодавчому полі України, однак Всесвітньою організацією з туризму (World Tourism Organization), яка є провідною міжнародною організацією в цій сфері, медичний туризм визначено як одну з провідних його моделей.

Умовою розвитку регіональних ринків медичного туризму в Україні та її цільовим орієнтиром є насамперед залучення закордонних туристів, приплив яких акумулює значні вхідні фінансові потоки в регіон.

Залучення туристів у цю сферу базується на системі їхніх мотивів і зовнішніх стимулів купівлі турів. Основними мотивами відвідання медичних турів ми вважаємо результативність (тобто якість надання медичних послуг) і спроможність (у т. ч. рівень цін на медичні послуги). Основними ж стимулювальними чинниками розвитку міжнародного медичного туризму, на нашу думку, все ж є: приваблива ціна, перелік послуг або надання більш кваліфікованої допомоги.

Разом з тим на нинішній день в Україні не набув належного розвитку медичний туризм і, відповідно, не сформовано його регіональних ринків. Тому спинимось на обґрунтуванні концептуальних засад і розкритті сутності регіонального ринку медичного туризму та передумов його розвитку в Україні.

Основними теоріями, які слід закласти в основу розвитку регіонального ринку медичного туризму, на нашу думку, є:

- *теорія абсолютних переваг*, яка обґрунтовує розвиток регіонального ринку медичного туризму на основі використання унікальних переваг надання медичних послуг на певній території, що визначається природно-кліматичними, професійними, інфраструктурними, інноваційними та іншими чинниками. Вивчення цієї теорії при формуванні регіонального ринку медичного туризму дозволить сформувати напрями розвитку медичного туризму певного регіону, використовуючи притаманні йому унікальні переваги;
- *теорія порівняльних переваг*, що визначає розвиток регіонального ринку медичного туризму на основі використання конкурентних переваг регіону порівняно з іншими. Передусім, до них відносять співвідношення рівня цін на медичні послуги, рівня якості надання медичних послуг, рівня кваліфікації персоналу тощо. Bazуючись на цій теорії, регіональний ринок медичного туризму може стати полюсом росту для регіональної економічної системи, що генеруватиме мультиплікативний ефект на інші сфери економіки регіону;
- *теорія конкурентоспроможності*, яка обґрунтовує переваги регіону, який нарощує туристичну активність шляхом розвитку інноваційних видів туризму, у тому числі медичного. Генерація інновацій на регіональному ринку медичного туризму зміцнює його конкурентні позиції, що поліпшує позиціонування регіону в національному і міжнародному туристичному просторі. Використання теорії конкурентоспроможності при формуванні регіонального ринку медичного туризму дозволить підтримувати стійку тенденцію його розвитку;
- *теорія співвідношення факторів* характеризує вхідні і вихідні туристичні потоки регіону, що залежать від наявності та надлишку для них факторів розвитку регіонального ринку медичного туризму. Іншими словами, за наявності ресурсного потенціалу створення медичного туризму в регіоні він виходитиме на національний, згодом – міжнародний рівень розвитку, за наявності такого потенціалу в іншому регіоні – ситуація зміниться на протилежну;
- *інституціональна теорія*, що дозволяє розглядати регіональний ринок медичного туризму як систему соціальних інститутів, що забезпечує його функціонування. На цій теорії базується розуміння сутності такого ринку та сукупність норм і правил його функціонування та розвитку.

Дослідження наведених теорій дозволяє виокремити особливості формування регіонального ринку медичного туризму та окреслити напрями його розвитку як потенційного високоприбуткового сектору регіональної економіки.

Відповідно до наведених вище теорій, спинимось на обґрунтуванні сутності регіонального ринку медичного туризму. За словами О. Пустовойта, «ринок» є одним із найпоширеніших термінів, що використовуються в економічній науці для характеристики ознак економічних систем [12, с. 44].

Розглядаючи термін «ринок», можна виокремити принаймні три базові підходи до його дослідження, що базуються на розумінні ринку:

- як форми організації економічної діяльності людей (А. Сміт), що стало основою розгляду ринку як моделі поведінки покупців і продавців в умовах децентралізованого товарного обміну. За класичним підходом розгляду ринку увага зосереджується на конкурентній структурі ринку [12, с. 45];
- як соціального інституту, що здійснює вплив на його учасників через коливання в розмірі трансакційних витрат (неоінституціональна школа). Так, К. Макконелл і С. Брю розглядають ринок як інститут, що зводить продавців і покупців [13, с. 61]. О. Уільямсон як економічний інститут розглядає ринок поряд із фірмами і контракціями [14, с. 48];
- як місця, де здійснюється масова купівля-продаж товарами (сучасні західні дослідники).

На нашу думку, підхід інституціональної школи є найбільш об'єктивним, адже передбачаючи взаємодію економічних суб'єктів при товарообмінному процесі, визначає роль ринкових інститутів при їх регулюванні. Досконалі ринкові інститути виступають у формі певних помічників для налагодження взаємодії цих суб'єктів, чим і сприяють зменшенню трансакційних витрат.

Особливостями розгляду ринку на основі інституціонального підходу є виокремлення і систематизація інститутів, що здійснюють певні функції в ринковому середовищі. До таких інститутів слід віднести інститути: власності, обміну, споживання, посередництва, конкуренції, ціноутворення, інші. У сукупності система цих інститутів дозволяє забезпечити функціонування такої структури, як ринок.

Розглядаючи ринок, що обмежений певними просторово-економічними параметрами, говоритимемо про регіональний ринок як частину внутрішнього ринку національної економіки, що об'єднує галузеві ринки товарів і послуг, на які є попит у даному регіоні. Виникнення такого ринку зумовлене певними сприятливими факторами для розвитку того чи іншого виду діяльності.

Розглядаючи регіональний ринок через призму розвитку медичного туризму, під регіональним ринком медичного туризму будемо розуміти систему соціально-економічних організацій, інститутів, інституцій регіону, що сприяють створенню та забезпечують розвиток медичного туризму як потенційного джерела нарощення конкурентоспроможності регіональної економіки за рахунок генерувати вхідних туристичних потоків.

Соціально-економічними організаціями медичного туризму регіону є безпосередньо його юридичні та

фізичні особи різних форм власності, предметом діяльності яких є організація медичного туризму. Соціально-економічними інститутами є перш за все органи влади та місцевого самоврядування, функціями яких є сприяння розвитку та контроль за діяльністю організацій медичного туризму в регіоні. Соціально-економічними інституціями є система норм і правил, що регламентують функціонування та розвиток медичного туризму в регіоні. Кожен із них виконує певну функцію щодо функціонування та розвитку регіонального ринку медичного туризму.

Проводячи теоретичне дослідження регіонального ринку медичного туризму, не можна залишити поза увагою наукові погляди на розуміння дестинації, під якою Т. Ткаченко розуміє об'єкт (місто, регіон, район, місцевість, місце, заклад), що має туристично-рекреаційні ресурси (унікальні або специфічні), які є привабливими для подорожніх, доступними завдяки наявності необхідної інфраструктури (зручності, послуги), доведені до споживача у формі сформованого та підготовленого до продажу туристичного продукту сучасними засобами маркетингових комунікацій (наявність логотипу, торгової марки тощо) у системі важелів інтегрованого управління суб'єктами господарювання [2, с. 65].

Тобто дестинація характеризується водночас трьома основними позиціями: з геопросторового погляду – це таксономічна одиниця, з економічного та маркетингового – це комерційна одиниця, з управлінського – це об'єкт управління [2, с. 66].

А. К. Гергішан туристичною дестинацією називає будь-яку місцевість, що відповідає таким вимогам [15, с. 11]:

- ця місцевість володіє певним комплексом базових послуг, необхідних для прийняття туристів: є транспортні послуги, об'єкти громадського харчування відповідного рівня обслуговування;
- наявні природні, культурно-історичні і штучно створені для залучення відвідувачів ресурси, які створюють матеріальну основу її самобутності і неповторності;
- наявність на даній території організованої кооперації і взаємодії всіх соціально-економічних структур (підприємств, організацій, адміністративних органів) і населення з метою створення туристичного продукту;
- наявність певних інформаційних атрибутів (ідей, назв, логотипів, образів), які ідеологічно об'єднують усі вказані вище елементи в єдиний продукт і надають гостям території певне додаткове задоволення у процесі її відвідування.

Наведене дослідження дозволяє зробити висновок, що при розгляді регіонального ринку медичного туризму слід в основу розгляду регіону, як об'єкта такого ринку, покласти характеристику дестинації, що дозволить конкретизувати підходи до його обґрунтування.

Висновки. Отже, розвиток регіональних ринків медичного туризму є потенційним високоприбутковим сектором економіки України, здатним акумулювати

значний соціальний та економічний ефект і забезпечити інтеграцію України в європейські та світові глобалізаційні і гуманізаційні процеси. Тому далі дослідження питань формування і розвитку регіо-

нальних ринків медичного туризму в Україні повинне спрямовуватись у виокремлення регіональних осередків медичного туризму та передбачати розробки із забезпечення конкурентоспроможності такого ринку.

Список використаної літератури

1. Максаковский В. Развитие и география международного туризма / В. Максаковский // Краеведство. География. Туризм. – 2001. – № 21. – С. 17–21.
2. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т. І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
3. Туризм як національний пріоритет: колективна монографія / за ред. І. М. Писаревського. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 284 с.
4. Деркач С. Закарпаття має шанси стати лідером у розвитку медичного туризму [Електронний ресурс] / С. Деркач // Інтернет-видання UA-Reporter.com. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/novosti/111322>.
5. Управление развитием туризма в регионе. Опыт реализации Стратегии Республики Карелии / Институт экономики КарНЦ РАН / под общей ред. Ю. В. Савельева, О. В. Толстогузова. – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН, 2008. – 141 с.
6. Джангиров А. П. Сервис – экономический потенциал рынка оздоровительного туризма: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – сфера услуг; рекреация и туризм)» / А. П. Джангиров. – Кисловодск, 2011. – 46 с.
7. Бабкин А. Специальные виды туризма / А. В. Бабкин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
8. Фурманек М. Нові форми оздоровчого туризму / Мірослав Фурманек // Вісник Львів. ун-ту. – 2008. Вип. 24. – С. 359–366. – (Серія «Міжнародні відносини»).
9. Боголюбов В. С. Организация специальных видов туризма: конспект лекций / Боголюбов В. С. – СПб., 2010. – 116 с.
10. Гром О. Г. Медичний туризм: основні напрями, фактори, проблеми [Електронний ресурс] / О. Г. Громов // Дніпропетровський НУ ім. Олеся Гончара. – Режим доступу: http://www.ggf-dnu.org.ua/publ/sbornik_konferencii_2006/medichnij_turizm_osnovni_naprjami_faktori_problemi/11-1-0-549.
11. Бікулов Д. Т. Державна політика України щодо розвитку української медицини [Електронний ресурс] / Д. Т. Бікулов. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/PtdU/2010_1/files/PD110_18.pdf.
12. Пустовойт О. В. Ринок: економічна сутність, типова і видова різноманітність / О. В. Пустовойт // Економічна теорія. – 2008. – № 4. – С. 44–55.
13. Макконелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика: в 2-х томах / К. Макконелл, С. Брю. – М., 1992. – Т. 1.
14. Уильямсон О. И. Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, «отношенческая контрактация»: пер. с англ. / О. И. Уильямсон; научн. ред. и вступ. статья канд. экон. наук В. С. Катякало. – СПб.: Лениздат; SEV Press, 1996. – 702 с.
15. Гергишан А. К. Формирование стратегии безопасности развития дестинации оздоровительного туризма: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность; рекреация и туризм)» / А. К. Гергишан. – Петербург, 2011. – С. 11.

Summary. The article deals with the formation of a regional market of medical tourism, medical tourism reasonably essence, justified his separation among health and medical, disclosed prerequisites for the formation of the regional market of medical tourism.

Keywords: medical tourism, region, tourism, health and medical tourism.